

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 5, Sayı: 18, Eylül 2018, s. 502-509

Rumeysa GÜNEŞ

gunnes9876@gmail.com

ÂŞIK GARİP HİKÂYESİ'NİN YENİ BİR NÜSHASI ÜZERİNE

Özet

Âşık Karip, Hikâyet-i Âşık Garip, Destan-ı Hikayet-i Maksud, Hikâyet-i Âşık Garip, Menakıb-ı Âşık Garip ve Şah Şenem Hanım gibi adlarla da anılan Âşık Garip Hikâyesi, anlatma ve dinleme geleneğine sahip olan toplumumuzda var olan bir metindir. Yazma ve sözlü birçok varyantı tespit edilmiştir. Hikâye Âşık Garip ve Şah Senem adlı kahramanların etrafında gelişen bir aşk hikâyesidir. İncelememiz on dokuzuncu yüzyılda nesre aktarılan 65 varaklık “Menakıb-ı Âşık Garip ve Şah Senem Hanım” adlı nüshası üzerinden gerçekleştirilmiştir. Nüshanın tamamı yüksek lisans tezi olarak hazırlanan Menâkıb-ı Âşık Garip ve Şah Senem Hanım adıyla latin alfabesine aktarılmış olup makaledeki metin alıntıları bu tez üzerinden yapılmıştır.

“Menâkıb-ı Âşık Garip ve Şah Senem Hanım” adlı yazma, halk hikâyeciliği geleneğinin şekil ve muhteva özelliklerinin bir kısmını bünyesinde barındırmakla beraber farklı unsurlar da taşımaktadır. Her bölgenin mahallî özellikleri, sosyal eğilimleri hikâyeye yeni ve değişik birçok unsurların girmesine sebep olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halk Edebiyatı, Âşıklık Geleneği, Halk Hikâyesi, Âşık Garip Hikâyesi.

IT IS ABOUT THE NEW COPY OF ASIK GARIP STORY

Abstract

Âşık Garip Story which is also called with the names such as Âşık Karip, Hikayet-i Aşk Garip, Destan-ı Hikayet-i Maksud, Hikayet-i Âşık Garip, Menakıb-ı

Aşık Garip and Şah Senem Hanım is a text which is available in our society which has the tradition of narrating and listening. It is determined to have many written and verbal variants. The story is a love story developing around the characters named Aşık Garip and Şah Senem. Our study is performed on its version named ‘‘Menakıb-ı Aşık Garip and Şah Senem Hanım’’ composed of 65 foils which was converted in to prose in nineteenth century. The whole of the version is converted in to Roman alphabet with the name of Menakıb-ı Aşık Garip and Şah Senem Hanım that is prepared as master’s thesis where the text quotations are made over this thesis.

While narration named ‘‘Menakıb-ı Aşık Garip and Şah Senem Hanım’’ contains some of shape and content features of folk tale tradition it also have different elements. The local characteristics, social trends of each district caused entry of new and various many elements in the story.

Key words: Folk literature, Amorousness tradition, Folk tale, Story of Aşık Garip.

GİRİŞ

Dastan, hekaye, dession, yır, angeme, ikaya, cır rivayet, annatmak gibi farklı isimlerle anılan halk hikâyeleri, XV. yüzyıldan itibaren eski destanların yerini almış, Türk edebiyatında anlatmaya dayalı türlerin başında gelir. Genellikle aşk(Arzu ile Kamber, Aşık Garip) ve kahramanlık (Koroğlu) konuları üzerine yazılırken bazen de bu iki konunun birlikte işlendiği (Yaralı Mahmut) görülmüştür. Halk hikayelerinin en belirgin özelliği nazım, nesir karışımı bir yapıya sahip olmalarıdır. (Alptekin,1997:8-11-19). Aşıklar tarafından söylenen ve yayılan halk hikayeleri, yüzyıllarca Türk milletinin estetik zevk ve eğitim ihtiyacını karşılamakla beraber, günümüzde de bu özellikler yönünden büyük değer taşımaktadır.

Halk hikayeciliği geleneğinde önemli bir yere sahip olan Aşık Garip Hikayesi geniş bir coğrafyaya yayılmış halk anlatısıdır. Çeşitli yerlerde ve zamanlarda birçok varyantı tespit edilmiştir. Bugüne kadar konu üzerinde çalışma yapanlardan ve kütüphane kataloglarından elde edilen bilgiler sonucunda hikayenin toplamda yedi yazma nüshasından söz edilmektedir. Hikaye hakkında kapsamlı bir çalışma yapan Fikret Türkmen’in de metinlerini yayınladığı biri diğerinden kısmen farklılık gösteren iki yazma nüsha Aşık Garip Hikayesi’nin bugüne aktarılan en kapsamlı örneklerini ifade etmekteydi. Bu iki nüshadan başka Fransa Milli Kütüphanesi’nde H.1254 tarihli ve 65 varaklı nüsha gerek şiir gerekse hikayedeki istinsah süreçlerindeki farklılıkları telafi etmesi açısından önemli bir katkı sunacak mahiyette bir nüsha daha bulunmaktadır. Bu üç nüshanın karşılaştırmalı metin tesisi ile hikayenin bugün için son şekli verilmiş olacaktır.

Bugüne kadar yapılan çalışmalarda şu yedi nüshadan söz edilmektedir.

1.TDK Kütüphanesi’nde A/425 numarada kayıtlı olan bir yazma bulunmaktadır. Bu yazma oldukça eksiktir. (Türkmen,1995:XXXII).

TİDSAD

- 2.“Mısır Şehrinde Zuhur iden Âşık Karip” adlı yama Dr. Mehmet Çavuşoğlu’nda bulunan H.1220 tarihli 15 varaktır. (Türkmen,1995:XXXII).
- 3.“Hikâyet-i Âşık Garip” adını taşıyan H.1241 tarihli 28 varaklık bu yazma Doç. Dr. Mehmet Emin Ertan’ın şahsi kütüphanesinde bulunmaktadır ve bu yazma sığır dili tarzından düzenlenmiş bir cönktür. Bu yazmada eksik kısımlar mevcuttur. (Durak,2000:VI).
- 4.“Destan-ı Hikayet-i Maksud” adını taşıyan yazma, İstanbul Belediyesi Kütüphanesi Muallim Cevdet kitapları arasında K-566 numarada kayıtlı olup 124 varaktır. Yazmada okunamayan kısımlar vardır. (Türkmen,1995:XXXII).
- 5.Türk Dil Kurumu Kütüphanesi yazmaları arasında bulunan ve “Yazma A/4” numarada kayıtlı olan “Hikâyet-i Âşık Garip” adını taşıyan yazma 86 varaktır. Ancak içinden 4 varak yırtılmıştır. Hikayenin sonunda Abdullah isimli birisinin yazdığı kayıtlıdır. Yazanın bir de mührü bulunmaktadır. Bu mührde “Bende-i Hüda Monla Abdi 1250” ibareleri okunmaktadır. (Türkmen,1995:XXXII).
- 6.Cahit Öztelli’de bulunan ve Halil Ağa isimli birisi tarafından yazıldığı kayıtlı olan yazma 1260 tarihini taşımaktadır. 70 varak olan bu yazmanın dili oldukça ağdalıdır. (Türkmen,1995:XXXII-XXXIII).
- 7.İstanbul Bel. Kütüphanesi Muallim Cevdet kitapları arasında bulunan bir diğer yazma (O-48) numarada kayıtlı olup, 35 varaktır. Baş kısmı bulunmadığından tarihi tespit edilememiştir. (Türkmen,1995:XXXII).

Çalışmalarda, yazma gerekse derleme olarak ortaya çıkan hikaye metinlerinden farklı bir nüsha daha bulunmaktadır. Fransa Milli Kütüphanesi’nde bulunan nüsha “Menakıb-ı Aşık Garip ve Şah Senem Hanım” başlıklı bir yazmadır. H.1254 tarihli nüsha 65 varaktır. Hikayenin sonundaki kayıttan anlaşıldığına göre bu mecmuayı Sadri isimli birisinin yazdığı anlaşılmaktadır. Yazmalar arasındaki en tam metin olma özelliğine sahiptir hiçbir şekilde eksik veya hasar görmüş bir kısmı yoktur.

“Menakıb-ı Âşık Garip ve Şah Şenem Hanım” adlı yazma halk hikâyelerinin genel özelliklerine bütünüyle uygunluk gösterir. Pek çok halk hikâyesinde olduğu gibi nazım-nesir karışıktır. Hikaye metni nazım ve nesir karışımı bir yapıya sahiptir. Hikâyede olaylar mensur, duygu ve heyecanı ifade eden kısımlar ise manzum olarak söylenmiştir. Elimizdeki nüshadan örnek verecek olursak:

“...Bak valide, sen benim derdimi bilmezsin ve ma’rifetimi görmedin.” deyince, “Oğlum senin derdin nedir? Söyle bakalım.” deyince, “Ana ben söylerim. Ama dil ile söylemem.” “Ya ne ile söylersin.” dedi. “Ana ben tel ile söylerim. Anlar mısın?” dedi. “Oğlum sen derdini söyle de ne ile söyler isen söyle.” dedi. Şimdi oğlan varıp dışarı çıkıp sazı alıp geldi. Oturup sazını eline alıp, bakalım Maksud validesine ne söyler. Validesi ne dinlemiş...”(10b-11a).

Ayrıca nüshada mensur kısımdan manzum kısma geçilirken, “Aldı...” şeklinde kalıplaşmış ifadelere yer verilmiştir.

Aldı Aşık Garip :

Başına döndüğüm gül yüzlü nene

Nene ben Tiflîz'e varmalı oldum

Bir güzelin sevdası var başımda

Nene ben Tiflîz'e varmalı oldum (11a).

Nüshada genellikle şiirleri ana kahramanlar söylemesine rağmen yardımcı kahramanların da şiir söylediği görülmüştür.

Aldı anası:

Geceler subha dek şem'a yandırdım

Derin uykularda seni emzirdim

Oğlum sevdasına yönüm döndürdüm

Nere götürürsün oğlumu benim (11b).

Aldı Akça Kız:

Sen yatmışsın haberin yok

Uyan avcı maral geldi

Bak oyana bak buyana

Uyan avcı avın geldi (23a).

Nüshanın manzum bölümlerinde koşma, semai ve atışma örneklerine rastlanmaktadır. Şiirler 11 ve 8 heceli, 4+4; 6+5 ve 4+4+3 duraklı dizelerin oluşturduğu dörtlüklerle kurulmuştur.

Yüce dağ başında tutuldum kışa

Dilerim ki usta sen binler yaşa

Dahi neler gelir sağ olan başa

Dilerim dua'dan unutman beni(12b).

Aldı Akça Kız:

Akça Kız'la içdin andı

Tükendi kalmadı fendi

Yandı kara bağrım yandı

Uyan güzel Garip uyan (24a).

Aldı Senem:

Senem eydür aç gözünü

Tere garğ itmiş yüzünü

Şimdi öperim yüzünü

Garip uyanmaz uyanmaz(24a).

Fransa nüshasının başında ve sonunda formellere yer verilmiştir. Hikaye, “Hikayet...Raviyan-ı şai'ran-ı ahbardan ve nakılan-ı asardan ve muhaddisan-ı ruzgardan raviler şöyle rivayet ederler ki...”(1a)şeklindeki giriş cümlesiyle başlarken,“...Hak-Ta'ālā cümlemizin gönlü muradını vere...”(64b) cümlesiyle sonlandırılmıştır.

Aşık Garip Hikayesi Fransa nüshasında “...İlahi babalık, Rabbim senin her işini iki cihanda asan eylesin...”(52b) gibi duaların yanında, “...İlahi oğlan sağlık selametlik ile gelme...”(30a) gibi beddualar hikaye içinde yer almıştır.

Aşık Garip Hikayesi konu itibariyle aşk hikâyesidir. Ayrıca Türk kaynaklı bir halk hikayesidir ve tamamen milli unsurları içermektedir. Hikayenin ortaya çıktığı devirdeki tarihi olaylara hikâyede yer verilmemiştir ve hikayede atlı-göçebe hayatın izlerine rastlanmamaktadır tamamen yerleşik hayat özellikleri görülmektedir.

Nüshada kurguyu meydana getiren olaylar gerçek veya gerçeğe yakın olmasına rağmen olağanüstülükler de görülmektedir. Örneğin Hızır'ın Garip'e yardım etmesi olayında olağanüstülük görülmektedir.

“...Şimdi oğlan böyle söylerken, ırmağın başından bir nağra kopdu. Andan Garip dönüp arkasına bakdı ki, bir boz atlı, elinde gargu mızrak bir ak sakallı ihtiyar hemen gelip başucuna dikildi... Oğlum ben sana gözlerini ne zaman aç dersem, ben aç demeyince sakın açma. Senin gözlerini çıkarırım.” deyip, andan oğlan ihtiyarın belinden kucakladı. Gözlerini yumdu. Evvel devletli ata kamçı urdu ki, şöyle at bir hava oldu. Bir zamandan sonra, “ Oğlum gözlerin aç.” deyip, oğlan gözlerini açıp bakdı ki Erzurum'un karşısında bir sarı yer var idi. Oraya gelmiş...”(51a-51b).

Nüshada mekan dünyadır ve geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu coğrafi mekanlar arasında Tevriz, Tiflitz, Halep, Erzurum, Kars vb. yer almaktadır.

“...zaman-ı evvelde Acem ülkesinde Tevriz şehrinde bir bezirgan var idi. İsmine Hacı Maksud derler idi. Kırk bezirganın başı idi. Rum’da, Acem’de, Hint’de, Yemen’de, Bağdad ve Mısır’da ortakları var idi...”(1a).

Yazmada, kahramanlar tarafından yapılan dua ve beddualar gerçekleşmiştir.

Aşık Garip,“...Andan eyitdi:“Ya ilahi ya Mevlana, ya bana bu gece aşıklık ver, ya bende ki olan emanetini al...”(9a). diyerek dua etmiş ve duası gerçekleşmiştir. Yine Şah Senem, Aşık Garip’in öldü haberini getiren Kel Oğlan’a “...Doğru söylemez isen, dilerim Mevla’dan tatlı canından mahrum kalasın...”(38a). diyerek beddua etmiş ve Şah Senem’in bedduası kabul olmuş Kel Oğlan’ın canı çıkmıştır.

Nüshanın bazı bölümlerinde dinleyiciler için yapılan dualar vardır. Hikaye “...Hak-Ta’âlâ cümlemizin gönlü muradını vere...”(64b).duası ile sona erer.

Nüshada, asıl kahramanların dışında yardımcı kahramanlarda vardır. Bunlar genel olarak, kahramanların yakın çevresi, yöneticiler, yardımcı tipler, ara bozucu tipler ve insan olmayan tipler vs.dir. Aşık Garip Hikayesi’nde Aşık Garip ve Şah Senem asıl kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşık Garip’in yakın çevresine baktığımızda babası Hoca Maksud, annesi Zühre Hanım, kız kardeşi Güllü Hanım, yakın arkadaşları Şakıya, Deli Mehmet, Aslandede Oğlu Baba Yusuf; Şah Senem’in yakın çevresine baktığımızda babası Hoca Sinan ve cariyesi Akça Kız; yönetici sınıfta Halep paşası; yardımcı tipler bezirgan, ak saçlı ihtiyar, Hızır vb. ,ara bozucu tipler; Kel Oğlan, Şah Veled, kocakarı; son olarak da insan olmayan tipler olarak at ve bülbül karşımıza çıkmaktadır.

Elimizde bulunan yazmada Aşık Garip ve Şah Senem bade içerek aşık olmuşlardır. Sonra saz çalmaya ve türkü söylemeye başlamışlardır. Şah Senem ve Aşık Garip’in rüyalarında dolu içmeleri metinde şu şekilde tasvir edilmiştir.

“...Oğlan abdest alıp yatsı namazını kıldıktan sonra, ardı sıra iki rek’at hacet namazı kıldı. Andan eyitdi:“Ya ilahi ya Mevlana, ya bana bu gece aşıklık ver, ya bende ki olan emanetini al.” deyü ağlayarakdan uyuyakaldı. Uykusu arasında kulağına bir nida geldi. “Aç oğlum gözünü, dünyaya bak da neyi var ise seyr et görsen gerek.” dedi. Oğlan gözünü açıp bakdı ki karşısında bir pir ihtiyar var. Bir elinde bir tas, bir elinde civan, kızın eline taşı virdi. “Oğlum bu civanın elinden bu tolu camı iç Mevla sizi birbirinize kısmet eyledi. Bir zaman gurbetlik çekilir ama ber-murad olursunuz ve bu taşı yarın koynunda bulursun...Bir de oğlan kızın elindeki taşı alıp içdi.....Tiflitz’de Şah Senem konağın üst katına yatağını yapmış, pamuk çilte içinde rahat safa ile uyurken, kulağına bir nida geldi. “Kız aç gözünü.” diyü, kız gözünü açdı bakdı ki karşısında bir ihtiyar var. Bir elinde dolu kase var. Bir elinde bir nurecivan var. Kaseyi civanın eline verdi. Eyitdi:“Kızım iç bu kaseyi bu civanın elinden Cenab-ı Mevla sizi birbirinize nasip etdi. Bir zaman çal çağır.” dedi. Kız eyitdi:“Gerçek baba içeyim ama bu nurecivan nerelidir. Ve kimin oğludur.”dedi.”Ve ismi nedir?”didi. İhtiyar eyitdi: “Buna Tevriz’de Hoca Maksud oğlu

Maksud derler. Buraya gelince adı 'Âşık Garip olsa gerekdir.' dedi. Ol vakitte kız da oğlanın elinden doluyu içdi. Biz gelelim oğlana andan sabah oldu. Şimdi oğlan uykudan uyandı. Bakdı ki yanında kudretten bir altın tas var. Oğlan altın tası alıp koynuna koyup..."(9a-9b).

Yazmada, aşıkların başından çeşitli maceralar geçtikten sonra birbirlerine kavuşmuşlardır. Hikaye "mutlu son" la bitmiştir. Hatta Âşık Garip, halk geleneğinde yer alan yedi tane badeli aşıktan birisidir ve bu âşıklar içerisinde sadece o sevdiğine kavuşmuştur. (Türkmen, 1995: 101).

"...kurup andan sonra birbirlerinden murad alıp murad verdiler. Andan sonra bir nice zaman dahi zevk ü safa sürdüler. Ve dükelin, ahbablar ağalar dahi safa etsinler. Anlar muradlarına erdiler..." (64b).

Ayrıca Fransa nüshasında kahraman bazen insan dışındaki varlıklarla (bülbül, saz) konuşmuştur.

"...diyip, eyitdi: "Ey bülbül, senin derdin kimsenin derdine benzemez. Ben senin derdini anladım. Ey bülbül sen dinlen, ben de söyleyim de, sen de beni dinle." dedi. Andan sazını aline aldı. Bakalım ne demiş.

Aldı Garip:

Bülbül ne gezersin Çukurova'da

Eşin seni arar bulmaz yuvada

Kendim gurbet elde gönlüm şılada

Ötme garip bülbül gönlüm şen değil..." (53a)

"...Ol zaman Garip eyitdi: "Yedi yıldır gurbete gideli. Bakalım şu sazım beni unutmuş mu?" diyip, aldı sazını eline. Bakalım saza ne söylemiş ve saz ona ne demiş.

Aldı Garip:

Azm edip gurbetden geldim

Söyle sazım benim ile

Bu aşkla sinemi deldim

Söyle sazım benim ile

Aldı Saz:

Askıda kolum kurudu

Ne söyleyim ağam senle

Kolumda perdem çürüdü

Ne söyleyim ağam senle...” (57a)

SONUÇ

Fransız Milli Kütüphanesi'nde bulunan Aşık Garip Hikayesi nüshası Türk halk hikayesi biçim ve içerik özellikleri bakımından en yetkin örneklerden biridir. Dil, üslup, bünyesindeki şiirler, kimi yerde belağata kayan sanatlı söyleyişlerdeki bütünlük, bu nüshanın diğer nüshalardaki eksiklikleri kapatacak düzeyde olduğunu göstermektedir. Yaptığımız bir karşılaştırma sonucunda eldeki nüshaların esasen birinin diğerine muhtaç olduğu farklılıkları bünyesinde taşıdıklarını söylemeliyiz. Aşık Garip Hikayesi metnini neşreden Fikret Türkmen'in neşre esas nüshalarından en kapsamlısı olan “Destan-ı Hikayet-i Maksud” ile yaptığımız karşılaştırma sonucu anlaşılmıştır ki Aşık Garip Hikayesi bu iki nüshanın tenkidi sonucu bugün için en yeterli hale gelebilecektir.

KAYNAKLAR

- Alptekin, Ali Berat(1997). Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Ankara: Akçağ Yay.
- Boratav, Pertev Naili(1946). Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği. İstanbul: Kültür Bakanlığı, Adam Yay.
- Durak, Turan(2000). Hikâyet-i Âşık Garib(Çeviri-Transkripsiyon-Metin İnceleme-Sözlük).Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Duymaz, Ali(2001).Destan ve Halk Hikâyesi Yazıları. Balıkesir.
- Türkmen, Fikret(1995). Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma. Ankara: Akçağ Yay.